

*Pregled strukture
svjetskih vojnih troškova
u razdoblju 1970—1976.*

Petar Strpić

Cijena koju za održavanje nacionalne vojne sile plaćaju proizvodni slojevi društva, bez obzira na različite ideološke nominacije kao: »trudbenici«, »poreski obveznici«, »radnička klasa i seljaštvo«, »narod«, »radni ljudi«, itd, promatrana u nekom vremenskom razdoblju, pouzdan je pokazatelj statusa naoružavanja neke države ili, zbirno, svijeta u cjelini. Za razliku od nekih drugih pokazatelja kao što su broj i veličina vojnih formacija, brojno stanje ljudstva, količina i vrsta naoružanja, itd, vojni troškovi obuhvaćaju i kvalitativnu i kvantitativnu stranu ukupne vojne aktivnosti.¹ Drugim riječima, radi se o pokazatelju spremnosti određene države na održavanje i unapređivanje svoje vojne sile iskazanom u novčanim jedinicama.

Vojne troškove vlade svih zemalja iskazuju, više ili manje istinito, kao dijelove državnih budžeta. Problem određivanja stvarnih vojnih troškova javlja se, međutim, onda kad podaci nisu pristupačni, ili kad postoje različiti drugi vidovi vojnih izdataka, naročito za tzv. paramilitarističke djelatnosti, a koji nisu sadržani u vojnim budžetima. Odatle i činjenica da podaci različitih specijaliziranih institucija koje se bave izučavanjem problema naoružanja, kao što je londonski Međunarodni institut za strateške studije, vašingtonska Agencija za kontrolu naoružanja i razoružanje, štokholmski Međunarodni institut za proučavanje mira, agencije Ujedinjenih naroda, itd., daju različite podatke i procjene vojnih troškova pojedinih zemalja. Za potrebe ovog napisa odlučili smo se za podatke iz istraživanja štokholmskog Instituta s obzirom na to da ta institucija podatke o vojnim troškovima temelji, uz ostalo, na izučavanju podataka velikog broja ostalih specijaliziranih institucija,² te s obzirom na činjenicu da je riječ o znanstvenoj ustanovi čiju objektivnost izučavanja ovog inače osjetljivog područja garantira neovisnost o bilo kakvoj političkoj pripadnosti stranačkim ili vladinim institucijama.³

1 Ovo određenje ne obuhvaća i kvalitativne razlike nastale na osnovu razlikovanja letalnosti pojedinih tipova naoružanja, što posebno dolazi do izražaja u usporedbi konvencionalnog i nuklearnog oružja.

2 O izvorima i načinu određivanja brojčanih pokazatelja vidi: **World Armaments and Disarmament, SIPRI Yearbook 1977**, London, Stockholm 1977, str. 203—211

3 Štokholmski međunarodni institut za proučavanje mira (SIPRI) osnovan je 1966.

Izbor tekućeg desetljeća (počev od 1970. zaključno sa 1976.) kao vremenskog odsječka podobnog za praćenje dinamike vojnih troškova i komparativnu analizu s adekvatnim prethodnim razdobljem (o čemu je riječ u tekstu) motiviran je prvenstveno činjenicom značajnih promjena u participaciji pojedinih država u ukupnim svjetskim vojnim troškovima nastalih upravo u tom razdoblju. Osnovna je naime karakteristika kretanja vojnih troškova od početka sedamdesetih godina ublažavanje njihove koncentracije na dvije supersile — SAD i SSSR — i disperzija na ostale dijelove svijeta. Ukazivanje na dinamiku i strukturu ovog fenomena, kao i na neke njegove lako prepoznatljive determinante, osnovna je pretpostavka indiciranja mogućeg trenda razvoja naoružavanja suvremenog svijeta.

Poseban razlog izdvajanja kretanja vojnih troškova u sedamdesetim godinama je snažna koncentracija i sučeljenost dvaju posve suprotnih procesa na međunarodnoj sceni. S jedne strane, tokom ovog desetljeća kvalitativna i kvantitativna dimenzija naoružavanja, u našem slučaju izražena kroz vojne troškove, poprimila je do sada nezabilježene razmjere. Istovremeno, s druge strane, kao suprotan proces, sedamdesete godine bilježe izuzetno snažan porast inicijativa za ograničavanjem naoružavanja ili otpočinjanja procesa razoružanja. Određen broj tih nastojanja rezultirao je bilateralnim i multilateralnim međudržavnim aranžmanima.¹ Eventualna kauzalna veza tih dvaju pojava nije predmet ovog napisa. Međutim, uvid u aktivnosti međunarodnih subjekata na polju naoružanja (pri čemu prvenstveno imamo u vidu države), i objektivna kretanja troškova naoružavanja koja su rezultat te aktivnosti, osnovna je pretpostavka analiziranja i vrednovanja dosljednosti svake političke volje koja na međunarodnom planu deklarira svoje uvjerenje o nužnosti razoružanja. Naporedo s tim, trendovi kretanja vojnih troškova predstavljaju i osnovni kriterij verifi-

godine odlukom švedske vlade koja je i glavni financijer njegove djelatnosti. Unatoč tome, Institut je posve neovisan o financijeru. Osam članova njegova upravnog odbora, kao i znanstvenici koji su u njemu zaposleni, potječu iz različitih krajeva svijeta i država sa različitim političkim opredjeljenjima.

4

Od vremena prvih prijedloga o ograničavanju naoružanja ruskog cara Aleksandra (1816), Napoleona III (1866) preko Haških mirovnih konferencija (1899. i 1907), djelatnosti Lige naroda, tridesetogodišnjih napora Ujedinjenih naroda, međunarodnih ugovora o različitim oblicima ograničavanja nuklearnog oružja iz šezdesetih godina, pa do današnjih dana — nijedno razdoblje povijesti 19. i 20. stoljeća ne pozna tako snažnu koncentraciju pokušaja rješavanja problema naoružavanja kao tekuće desetljeće. Tako ova decenija bilježi: stupanje na snagu Ugovora o zabrani širenja nuklearnog oružja (ožujka 1970); potpisivanje sovjetsko-američkog Sporazuma o uklanjanju rizika izbijanja nuklearnog rata

(kolovoz 1971); sklapanje Ugovora o ograničenju proturaketnih sistema između SAD i SSSR-a (svibanj 1972); sovjetsko-američki Ugovor o mjerama za ograničenje strateškog ofanzivnog oružja (svibanj 1972); potpisivanje Ugovora o zabrani polaganja nuklearnog oružja na morsko i oceansko dno (svibanj 1972); potpisivanje Konvencije o zabrani biološkog i toksiškog oružja (travanj 1972); potpisivanje između SAD i SSSR-a Ugovora o ograničavanju podzemnih nuklearnih eksplozija kao i Ugovora o podzemnim nuklearnim eksplozijama u miroljubive svrhe (srpanj 1974. i svibanj 1976); pregovore o uzajamnom smanjenju oružanih snaga u Evropi između 10 članica NATO-a i Varšavskog ugovora (započete listopada 1973); dogovor iz Vladivostoka o SALT-u II (studenj 1974); helsinšku Konferenciju o sigurnosti i suradnji u Evropi (1973), te njen beogradski nastavak 1977. i 1978; inicijativu nesvrstanih zemalja za sazivanje Specijalnog zasjedanja Generalne skupštine UN o razoružanju (na konferenciji u Kolombu 1976), itd.

kacije djelotvornosti kako postignutih međunarodnih aranžmana, tako i inicijativa političke volje za koje se pretpostavlja da pretendiraju na realnija postignuća u rješavanju problema naoružavanja od tek pukog traženja moralne zadovoljštine na međunarodnom planu.

Recentna kretanja vojnih troškova u svijetu predstavljaju u tom pogledu izuzetno dragocjen pokazatelj za moguća daljnja izučavanja.

Svjetski vojni troškovi

SIPRI-jeva procjena vojnih troškova čitavog svijeta iznosi za 1976. godinu sumu od 276 milijardi US dolara po cijenama i deviznim tečajevima iz 1973. godine.⁵ Po tekućim cijenama ta brojka je, međutim, daleko veća i iznosi 334 milijarde US dolara.⁶

Tako procijenjeni ukupni svjetski vojni izdaci najviša su točka stalne uzlazne krivulje vojnih troškova koji su se od početka stoljeća do kraja 1976. godine povećali za 3000 posto.⁷ Tokom ovog desetljeća krivulja svjetskih vojnih troškova imala je slijedeće karakteristike:

Indeks ukupnih vojnih troškova svijeta 1970—1976. (1970 = 100)

1970 — 100	1974 — 104
1971 — 99,2	1975 — 106
1972 — 102	1976 — 109
1973 — 102	

Prema izvoru: SIPRI Yearbook 1977, str. 222 — 223

Stalan porast izdataka u vojne svrhe i dinamika tog procesa u razdoblju 1970 — 1976, iskazana u apsolutnim iznosima, upućuje na određenja ovog desetljeća kao razdoblja bez presedana u povijesti 20. stoljeća po spremnosti država da u uvjetima nepostojanja globalnog rata izdvajaju basnoslovna sredstva na naoružavanje. U prvih sedam godina ukupno utrošena vojna sredstva iznose 1831 milijardu US dolara, što u usporedbi s prethodnim istim vremenskim razdobljem (1963 — 1969) znači povećanje za 266 milijardi US dolara, odnosno za 17%. U odnosu na čitavo prošlo desetljeće u prvih sedam godina tekućeg decenija utrošena su gotovo identična sredstva na vojne svrhe (1960 — 1969: 1888 milijardi US dolara: 1970 — 1976: 1831 milijardu) dok su samo u šest godina (1970 — 1975) voj-

5

World Armaments and Disarmament op. cit. str. 222—223. Svi daljnji pokazatelji, ukoliko nije posebno naznačeno, temelje se na istom izvorniku.

6

SIPRI-jev podatak. Cit. prema **The Technological Explosion in Armaments**, Bulletin

of Peace Proposals, br. 4. 1977, str. 349

7

Armaments and Disarmament in the Nuclear Age, A. Handbook, SIPRI, Stockholm — London 1976, str. 12

Podatak za 1976. preuzet iz **SIPRI Yearbook, 1977.** i preračunat na kurs iz 1970.

ni troškovi bili istovetni troškovima nastalim u *desetogodišnjem razdoblju (1950 — 1959)*.⁸

Suma od 334 milijarde US dolara, međutim, dobija na pravom značaju tek u usporedbi s nekim drugim pokazateljima globalnog karaktera:

ukupni troškovi naoružavanja identični su ukupnom godišnjem brutto proizvodu 1 800 milijuna najsiromašnijih stanovnika svijeta, ili jednaki su brutto nacionalnom proizvodu 65 zemalja Afrike i Latinske Amerike;

ukupna svjetska izdvajanja za sve razine i oblike obrazovanja bila su za 24 milijarde dolara manja od vojnih troškova u istoj, 1976. godini;

izdvajanja svih država svijeta za zdravstvo, zdravstveno osiguranje i socijalnu pomoć tek su nešto veća od polovine sume izdvojene za vojsku;

trotjedni vojni troškovi iznosili su koliko i ukupna ekonomska pomoć svim nerazvijenim zemljama, bez obzira na to da li je odobrena u obliku kredita ili bespovratno;

troškovi rada Ujedinjenih naroda, kao i svi troškovi programa pomoći ove svjetske organizacije za zdravstvo, školstvo, poljoprivredu, zaštitu okoline itd, iznosili su koliko i dvodnevni svjetski vojni izdaci;

vojske svijeta potrošile su 1976. godine za tri sata istu sumu sredstava koju Ujedinjeni narodi troše godišnje na sve aktivnosti na polju održanja svjetskog mira i razoružavanja.⁹

Nosioci vojnih troškova

Za razliku od iznesenih komparativnih pokazatelja koji nedvojbeno svjedoče o rangovima prioriteta koje suvremeni svijet pridaje različitim aktivnostima i oblicima svog življenja, slika svjetskih vojnih troškova razložena na njihove nosioce ukazuje, preko strukture pojave, na moguće temeljne determinante globalnog fenomena.

Udio pojedinih zemalja različit je kako u apsolutnom iznosu svjetskih vojnih troškova tako i u procesu akceleriranja ove pojave. Radi određivanja tih dvaju temeljnih oblika sudionika pojedinih nosilaca troškova vojne sile u svjetskom apsolutnom iznosu, te radi uočavanja promjena nastalih u ovom desetljeću dostatno je usporediti kumulativne troškove pojedinih država u razdoblju 1970 — 1976. sa kumulativnim vojnim izdacima nastalim u sedam prethodnih godina.

Kumulativni vojni troškovi po državama sa preko 5 milijardi dolara izdvajanja u razdobljima 1963 — 69. i 1970 — 76. (u 000 000 US dolara, po cijenama i deviznim tečajevima iz 1973):

država	1963 — 69.	1970 — 76.	indeks
SAD	611 205	561 827	92
SSSR	359 200	436 100	121
NR Kina	144 300	164 600	114
SR Njemačka	70 467	81 900	116
Francuska	60 589	66 189	109
V. Britanija	56 801	59 830	105
Italija	21 244	26 910	127
Kanada	17 070	17 463	102
Japan	13 601	22 618	166
Indija	13 277	15 774	119
Poljska	11 390	18 351	161
Nizozemska	11 198	13 890	124
Svedska	11 017	12 397	113
Australija	10 847	13 576	125
ČSSR	9 630	14 475	150
DDR	8 170	17 294	212
Argentina	7 901	9 701	123
Belgija	6 987	8 986	129
Brazil	5 875	9 381	160
Švicarska	5 543	5 645	102
Španjolska	5 505	7 677	139
Izrael	5 063	20 676	408
Jugoslavija	5 043	6 740	134
Egipat	5 017	19 088	380
Turska	4 232	7 515	178
Iran	4 008	20 411	509
Rumunjska	3 750	6 240	166
Grčka	2 647	5 504	208
S. Arabija	2 443	13 534	554

Napomena: U tabelarni prikaz nije uvršten Irak jer SIPRI troškove te države ne iskazuje. Moguće je da oni u promatranom periodu premašuju 5 milijardi US dolara.

Izvor: SIPRI Yearbook 1977, str. 222 — 244

Već na prvi pogled uočljivo je da je svjetsku vojnu scenu moguće podijeliti, s obzirom na veličinu troškova, na četiri karakteristična dijela.

Prvi čine dvije supersile — SAD i SSSR — s daleko najvećim vojnim izdacima. Njih na priličnoj udaljenosti slijedi NR Kina sa troškovima koji ne premašuju ni polovicu izdataka jedne od supersila. Treći dio sačinjava skupina od tri zemlje — SR Njemačka, Francuska i V. Britanija — koje po troškovima dominiraju evropskom vojnom scenom, ali se ne mogu mjeriti sa dominantnim položajem velesila. Između te skupine zemalja i ostalih država svijeta pojavljuje se značajan razmak, budući da država koja predvodi četvrtu skupinu (Italija) izdvaja za vojne potrebe dvostruko manje od bilo koje od zemalja iz prethodne grupe.

Takva podjela svjetskih vojnih troškova na četiri skupine nosilaca karakteristična je za čitavo poslijeratno razdoblje, a nije se izmijenila ni u ovom desetljeću. Međutim, sudjelovanje pojedinih država u ukupnim vojnim izdacima čitavog svijeta, nastalim u razdoblju koje nas zanima, upozoravaju na izmijenjenu strukturu svjetskog vojnog budžeta.

Značajne izmjene u pogledu visine vojnih troškova u ovom desetljeću bilježe velesile. SAD kao vodeći svjetski vojni potrošač koji u ukupnoj masi globalnih troškova sudjeluje sa preko 30%, u sedam godina tekućeg decenija smanjio je za 8% troškove u usporedbi sa sedam prethodnih godina.

Slična kretanja zabilježena su i kod SSSR-a usprkos činjenici da su njegovi vojni rashodi u razdoblju od 1970. do 1976. bili za 21% veći nego u periodu 1963 — 1969. Naime, gledano po godinama unutar ovog desetljeća sovjetski troškovi su iznosili u prve četiri godine (od 1970. do 1973) 63 milijarde dolara godišnje; u slijedećoj godini (1974) pali su na 61,9 milijardi dolara, da bi se konačno u posljednje dvije godine promatranog razdoblja (1975. i 1976) zaustavili na 61 milijardu dolara godišnje.¹⁰

Razlozi takvog kretanja vojnih troškova dvaju vodećih vojnih sila teško bi se mogli tumačiti njihovim nastojanjem da obuzdaju utrku u naoružavanju. Nekoliko je drugih razloga primoralo i omogućilo kako SAD tako i SSSR-u da do tada strmu uzlaznu liniju vojne potrošnje isprave.

Početak ovog desetljeća visoki vojni troškovi uz kronični vanjsko-trgovinski platni debalans izravno su počeli pogađati inače snažnu industriju Sjedinjenih Država. Rasterećenje je, osim u drugim mjerama, potraženo u prebacivanju vojnih troškova obrane Zapada na saveznike SAD. Neposredan izraz tog nastojanja bila je politika vijetnamizacije i tzv. Guamska doktrina, što ju je inaugurirao predsjednik Nixon, a prema kojoj su teret sigurnosti i obrane trebale neposredno preuzeti na sebe azijske saveznice SAD.

U odnosu na evropske članice NATO pakta, ova će politika uroditi njihovim povećanim učešćem u ukupnim svjetskim vojnim troškovima. Tako će evropski dio NATO-a u razdoblju 1963 — 1969. snositi 13% globalnih vojnih izdataka, a u razdoblju 1970 — 1976. već 16%, dok će za iste periode američko sudjelovanje pasti sa 39% na 31%. Prebacivanje troškova održavanja i unapređivanja vojne sile Zapada na slabije saveznike bitan je činilac koji je omogućio SAD da smanje vojne troškove bez veće opasnosti po svoju vojnu supremaciju.

Povlačenje vojnih snaga iz nekadašnjeg Južnog Vijetnama i potpuno vojno dezangažiranje u Indokini nakon pobjede oslobodilačkih snaga u Vijetnamu i Kambodi, također je omogućilo smanjivanje vojnih troškova

10

Postoje značajna neslaganja oko procjene visine sovjetskih vojnih troškova. Tako CIA procjenjuje vojne troškove SSSR-a u 1976. godini na 130 milijardi US dolara, dok Military Balance ne iznosi visinu troškova, već navodi da su oni iznosili između 11% i 13% sovjetskog bruto nacionalnog proizvoda.

Vidi sažetak članka F. Barnaby, **The mounting prospects of nuclear war**, objavljen u Bulletin of Peace Proposals, br. 4. 1977, str. 348—349. Također: **The Military Balance 1976 — 1977**, IISS, London 1976, str. 109 — 110

SAD u ovom desetljeću i prebacivanje dijela sredstava, do tada angažiranih u Indokini,¹¹ na nastavljavanje razvoja strateškog naoružavanja.

Smanjivanje vojnih izdataka povlačenjem iz Indokine, međutim, iako je uklonilo određene ekonomske teškoće, posve bi sigurno proizvelo dodatne teškoće američkim proizvođačima oružja i cijelom američkom tzv. vojnoindustrijskom kompleksu da se nije pribjeglo novim mjerama. Rješavanje je potraženo u ekspanziji izvoza oružja i ratnog materijala.

Tako je američki izvoz samo teškog naoružavanja u zemlje »Trećeg svijeta« 1975. bio dvostruko veći od vrijednosti istog izvoza u 1970. godini.¹²

Istovremeno, slične pojave zapažaju se i kod druge supersile — SSSR-a. Vijetnamski rat, posve sigurno, nije angažirao tako velika sovjetska sredstva kao što je to slučaj sa SAD. No, ekonomske teškoće SAD, kao i uspostavljanje nuklearnog pariteta između dviju velesila, do kojeg je došlo početkom sedamdesetih godina, omogućili su SSSR-u predah u stalnoj utrci povećavanja vojnih troškova koju diktira međusobno vojno nadmetanje supersila.

S druge strane, i Sovjetski Savez, poput SAD, bilježi u ovom desetljeću snažan uspon izvoza oružja. Podaci o izvozu sovjetskog oružja zemljama »lagera« nisu poznati, no izvoz teškog naoružavanja u zemlje »Trećeg svijeta« porastao je u 1975. godini za 100% u odnosu na 1970.¹³ Teško je vjerovati da izvoz oružja ima za Sovjetski Savez onakvu ekonomsku ulogu kao što je to slučaj kod njegovog kapitalističkog rivala, te je daleko vjerovatnije da uzroke ovoj pojavi treba tražiti u njihovu međusobnom nadmetanju u »Trećem svijetu«. Pa ipak, bez obzira na eventualnu različitost motiva, istovetnost ponašanja velesila u izvozu oružja značajno se reperkutira na formiranje ukupnih svjetskih vojnih troškova (uvećavanjem vojnih troškova uvoznika).

Konačno, treća pojava koju treba uzeti u obzir kod analize sovjetskih vojnih troškova je pojava, indicirana i kod suprotne blokovske grupacije, neusporedivo bržeg procentualnog rasta vojnih troškova saveznika od porasta troškova vodeće blokovske sile. (Vidi tabelarni prikaz.)

Vojni troškovi saveznika

Prema već iznesenim podacima SAD su u razdoblju od 1970. do 1976. imale za 8% manje vojne izdatke nego u prethodnih sedam godina. U istom tom razdoblju ni jedan od vojnih partnera SAD u NATO paktu nije zabilježio umanjivanje vojnih troškova. Naprotiv, dok su SAD uspjele uma-

11 Troškovi rata u Vijetnamu izravno su teretili američki državni budžet.

12 SIPRI A Handbook, op. cit. str. 59

13 Vidi kritički osvrt na SIPRI-jevu procjenu američkog i sovjetskog izvoza naoružavanja: P. Lock — H. Wulf, **New Trends and Actors in the Arms Transfer Process to Peripheral Countries**, Instant Research on Peace and Violence, 1975, br. 4.

njiti vojne troškove, troškovi članica NATO-a su permanentno rasli. Tako su ukupni vojni troškovi u usporedbi ova dva razdoblja rasli: kod Kanade za 2%, kod Velike Britanije za 5%, SR Njemačke za 16%, Nizozemske za 24%, Italije za 26%, Belgije 28%, Turske za 77%, a Grčke čak za 108%. Francuska, koja je formalno izvan vojnog sastava NATO pakta, zabilježila je u istom periodu porast od 9%.

Već je ranije ukazano na američka nastojanja da povećaju udio evropskih članica alijanse u vojnim troškovima zajedničke obrane, što je dijelom rezultiralo neproporcionalnim rastom vojnih troškova između SAD i ostalih članica NATO-a. Međutim, stalan rast vojnih troškova evropskog dijela NATO-a rezultat je i međusobnog nadmetanja članica, prvenstveno Francuske i SR Njemačke, za vodeću ulogu u Zapadnoj Evropi.

Francuska je još pod de Gaulleom utrla put visokim vojnim troškovima razvijajući samostalnu vojnu, posebno nuklearnu, silu koja joj je trebala osigurati političku neovisnost o SAD.

Time je nastojala parirati i sve snažnijem njemačkom militarizmu, kao i njemačkim nastojanjima da po svaku cijenu, izravno ili posredno (preko projekta o stvaranju nuklearnih višestranih snaga u okviru NATO-a) dode u posjed nuklearnog naoružanja. U nemogućnosti realiziranja nuklearnog vojnog programa SR Djemačka dominirajuću ulogu u Zapadnoj Evropi i povećanje prestiža pokušava ostvariti jačanjem konvencionalnih vojnih snaga.

Dodatni razlog povećanja vojnih troškova NATO-a vezan je uz sukob dviju članica na južnom krilu Saveza. Enorman porast vojnih troškova Grčke i Turske izravna je posljedica sukoba oko Cipra 1974. godine, što je vidljivo iz činjenice da su slijedeće godine grčki vojni troškovi naglo porasli za 60%, a turski za 61%. Ovaj trend nastavljen je i u 1976, kad su vojni izdaci zabilježili porast kod Grčke za 16%, a kod Turske čak za 61%.¹⁴

Na Dalekom Istoku američki vojni saveznici također snažno razvijaju nacionalne vojne snage, što je posebno očito kod Južne Koreje koja je samo u 1976. godini povećala vojne izdatke u odnosu na prethodnu za 75%.

Najznačajniji američki partner na tom području — Japan — čija se vojna sila ipak razvijala, usprkos ograničenjima iz člana 9 Ustava, postao je u ovom desetljeću po ukupnoj masi vojnih izdvajanja osma država svijeta. Snažna remilitarizacija Japana, koju posebno podstiču neki japanski politički i vojni krugovi, ipak nije dublje zahvatila državni budžet, pa se tokom sedamdesetih godina vojni izdaci još uvijek kreću ispod 1% bruto nacionalnog proizvoda.¹⁵

Kretanja vojnih troškova u zemljama Varšavskog ugovora imaju gotovo identičan trend razvoja kao i u državama NATO-a.

Ako i zanemarimo činjenicu da je SSSR smanjivao vojne troškove unutar ovog desetljeća i pođemo od povećanja troškova unutar dva pro-

14

Šire o odnosima SAD i evropskih saveznica vidi: R. Vukadinović, **Sila i interesi**, CKD, Zagreb 1972, str. 262 — 314

15

J. Holliday — G. McCormack, **Japanese Imperialism Today**, str. 77 — 92

matrana razdoblja (od 1963 — 69. i od 1970 — 76.), koje je iznosilo 21%, čak i tada vojni rashodi članica Varšavskog ugovora pokazuju nesrazmjerno veći porast od porasta troškova njihova predvodnika. U sedam godina ove decenije, u usporedbi sa odgovarajućim prethodnim razdobljem, troškovi su rasli: u ČSSR za 57%, u Poljskoj za 61%, u Rumunjskoj za 66%, a u DDR-u čak za 112%. Slična kretanja bilježe i Bugarska i Mađarska, premda ukupna suma njihovih vojnih troškova u čitavom desetljeću ne prelazi 5 milijardi US dolara.

Za razliku od porasta vojnih troškova evropskih članica NATO-a koji su, između ostalog, određeni i autonomnim nacionalnim aspiracijama pojedinih država — porast vojnih troškova zemalja Varšavskog ugovora rezultat je (uz izuzetak Rumunjske) jedinstvene vojno-političke doktrine Varšavskog ugovora, odnosno doktrine najutjecajnije zemlje među njima — SSSR-a. Stoga razvoj vojnih troškova saveznika treba prvenstveno sagledavati kroz globalnu vojnu doktrinu i na njoj zasnovane akcije predvodnika »lagera«.

Na međunarodnom planu jačanje vojne sile istočnoevropskih zemalja rezultat je nastojanja SSSR-a da u konfliktnoj situaciji sa Kinom osigura zapadne granice bloka. Istovremeno, snaženje armija saveznika omogućava SSSR-u da se barem dijelom rastereti ekonomskih nedaća koje ga sustavno prate od sredine šezdesetih godina, te da dio troškova za konvencionalno naoružanje i zajedničku obranu prebaci na saveznike, a oslobodi sredstva za jačanje vojno-pomorske sile radi prisustva na svjetskim morima.

Na unutrašnjem planu jačanje vojne strukture istočnoevropskih armija znači i izravno jačanje jednog od osnovnih stupova postojećih režima u »socijalističkom taboru« što za SSSR ima značaj osiguranja i neposrednog prisustva u političkom životu članica Ugovora.¹⁶

NR Kina

SIPRI procjenjuje kineske vojne izdatke u 1976. godini na 27 300 milijuna US dolara, što predstavlja 9% od ukupnih vojnih izdataka u svijetu. Ovaj godišnji iznos uglavnom je identičan i za ostale godine ovog desetljeća. Nužno je ipak skrenuti pažnju na SIPRI-jevu napomenu da su kineski vojni troškovi »gruba procjena«.

Američka Agencija za kontrolu naoružanja i razoružanja procjenjuje kineske troškove u 1974. godini na 17 milijardi US dolara (za istu godinu SIPRI navodi 27,3 milijarde), dok Military Balance uopće ne daje podatak o kineskim vojnim izdacima uz napomenu da Kina nije od 1960. godine

¹⁶

Vidi: R. Vukadinović, **Odnosi među evropskim socijalističkim državama**, Školska knjiga, Zagreb 1970, str. 239 — 243

objavila nijedan budžetski podatak, te da ne postoji nikakva suglasnost o izvorima iz kojih Kinezi pokrivaju troškove izdržavanja armije.¹⁷

Na temelju iznesenih procjena i ograda, kao i na osnovu raspoloživih podataka o ljudstvu i naoružanju kineske armije,¹⁸ moguće je jedino zaključiti da kineska vojna sila zauzima treće mjesto u svijetu. Nikakvi, međutim, precizniji zaključci o kretanju strukture vojnih troškova u ovom desetljeću nisu mogući.

Treći svijet

Najznačajnije promjene kretanja vojnih izdataka dogodile su se u ovom desetljeću među zemljama Trećeg svijeta. U cjelokupnim vojnim rashodima države Trećeg svijeta sudjelovale su 1963. godine s tek nešto više od 5%. Na početku desetljeća njihov je udio porastao na 8%, dok u 1976. godini Treći svijet preuzima na sebe čak 15% svih vojnih troškova. Međutim, u apsolutnim iznosima (prema stalnim cijenama iz 1973) samo u odnosu 1976. godine na 1970. godinu iznos se gotovo udvostručio: 46,5 milijarde US dolara naprama 24 milijarde.

Među zemljama Trećeg svijeta nalaze se i države koje su najbrže povećavale svoje vojne rashode. U usporedbi ukupnih troškova 1963—1969. sa razdobljem 1970—1976. prva mjesta bez premca drže Saudijska Arabija s povećanjem od 454%, Iran sa 409%, Izrael sa 308%, te Egipat sa 280%. Brojne ostale zemlje koje se ubrajaju u Treći svijet kao Jordan, Alžir, Sirija, Brazil, Nigerija, Argentina, itd. bilježe u istom razdoblju višu stopu porasta vojnih troškova od stope porasta u čitavom svijetu.

Ovi podaci nedvojbeno svjedoče o premještanju težišta utrke u naoružanju. Premda su supersile i njihovi blokovski partneri i dalje osnovni nosioci svjetskih vojnih troškova i utrke u naoružanju, snažno jačanje vojne sile u državama Trećeg svijeta učinilo je trku u naoružanju globalnim fenomenom iz kojeg nije isključena gotovo nijedna država svijeta.

Najšire gledano postoji nekoliko osnovnih činilaca koji odlučujuće djeluju na ubrzan rast vojnih troškova zemalja Trećeg svijeta.

Prije svega treba imati u vidu da je riječ o državama koje su sve, osim država Latinske Amerike, bile kolonije koje su svoju političku neovisnost stekle u procesu dekolonizacije nakon drugog svjetskog rata. Startna osnova njihovih vojnih troškova bila je u trenutku stjecanja neovisnosti vrlo niska ili pak ravna nuli, zbog čega je i kasniji trend rasta vojnih izdataka bio uglavnom brži od kretanja vojnih troškova u svijetu.

Pri tome treba imati u vidu da su većina ovih država nerazvijene zemlje u kojima se problem održavanja tzv. nacionalne sigurnosti javlja u posebnom svjetlu. Naime, u većini njih zbog izrazito niske razvijenosti ostalih društvenih struktura vojska predstavlja najrazvijeniju društvenu

17
The Military Balance, op. cit. str. 51

18
Ibidem. str. 50

organizaciju i odlučujuću političku silu. Takva situacija pogoduje nastajanje brojnih vojnih režima što je već tradicionalna pojava u Latinskoj Americi, a takav smjer razvoja sve je izrazitiji i među zemljama Afrike.¹⁹ Ukupan broj država Trećeg svijeta u kojima su na vlasti vojna lica ili vojne vlade dosegao je u ovom desetljeću brojku od 40. Brojnost vojnih režima u neposrednoj je vezi s veličinom vojnih izdataka.

Primjerice, samo u tzv. crnom dijelu Afrike zemlje koje imaju vojnu upravu troše prosječno 14,1% državnog budžeta na vojsku, dok države sa civilnim vladama troše svega 7,9% budžeta na vojsku.²⁰

Pojedinačne analize pokazuju također da zemlje koje dožive vojne državne udare bilježe i snažan porast vojnih izdataka. U ovom desetljeću to je bio slučaj s Argentinom, Čileom i Etiopijom.

Naredni razlog porasta vojnih troškova jest činjenica što za razliku od razvijenog dijela svijeta u kome vojno nadmetanje ima osnovnu karakteristiku nagomilavanja oružja i zastrašivanja njime, područje Trećeg svijeta predstavlja poligon za upotrebu oružja. U četvrt stoljeća, između 1950. i 1975. u svijetu se dogodilo 170 oružanih sukoba raznih vrsta (ratova, građanskih ratova, stranih vojnih intervencija, graničnih sukoba, državnih udara, itd.), a čak 90% tih sukoba dogodilo se u zemljama Trećeg svijeta.²¹ Tekuće desetljeće također pozna nekoliko velikih ratova na području Trećeg svijeta — rat u Indokini, indijsko-pakistanski rat, arapsko-izraelski rat 1973. u novije vrijeme rat u Angoli i na »rogu« Afrike, te čitav niz manjih sukoba i vojnih intervencija.

U tom nizu oružanih sukoba najznačajnija pojava jest vrtoglavo naoružavanje država Bliskog Istoka koje su svoje vojne izdatke povećale u razdoblju od 1970—1976. za 304% u odnosu na prethodno sedmogodišnje razdoblje.

I u apsolutnim iznosima promatrano, područje Bliskog Istoka predstavlja vojnog potrošača koji dominira cjelokupnom slikom vojnih izdataka Trećeg svijeta. U 1976. godini sve zemlje Trećeg svijeta potrošile su na održavanje vojne sile (po tekućim cijenama) ukupno 51 milijardu US dolara od čega 27,3 milijarde ili 53% otpada na Bliski Istok.

Konačno, vjerovatno najznačajniji način povećavanja vojnih troškova Trećeg svijeta predstavlja izravno podsticanje na naoružavanje koje poduzimaju velesile. Kako se radi o izuzetno kompleksnoj pojavi koja ne trpi generalizacije i traži analitički pristup od slučaja do slučaja, ukazat ćemo samo na razloge koji rukovode velesile u podržavanju naoružavanja Trećeg svijeta:

naoružavanje armija Trećeg svijeta je oblik vezivanja vojnih snaga za određenog proizvođača i eksportera oružja, te posredan oblik utjecanja na političko opredjeljenje zemlje;

19

O tome najočiglednije govori činjenica da je 1965. godine u Africi postojala samo jedna vojna vlada — u Zairu — deset godina kasnije bilo je 18 država koje su imale vojne vlade ili su pak vojna lica stajala na čelu države.

20

E. Antola, *The Roots of Domestic Military Interventions in Black Africa*, Instant Research on Peace and Violence, 1976, br. 4.

21

P. Davlinić, *Vojni izdaci i zemlje u razvoju*, Međunarodna politika, 16. listopada 1975, br. 613.

vojno se pomažu zemlje koje imaju iste ili slične ideološke stavove kao i jedna od velesila;

naoružavaju se države u kojima je važno osigurati stratešku prisutnost zbog stjecanja prednosti nad drugom velesilom;

vojno se potpomažu države u kojima je važno zaštititi vitalne ekonomske interese izvoznika oružja;

naoružavaju se konfliktna područja zbog realizacije profita proizvođača oružja, itd.

Podsticanje na naoružavanje koje se pokazalo kao nezamjenjiva metoda u vezivanju malih država za interesne orbite velesila prijeti, na žalost, da postane pravilo kojim će se siromašniji dio čovječanstva primoravati da na sve značajnije vojne troškove.

Umjesto zaključka

Početak ovog desetljeća (čiju smo strukturu vojnih troškova i njihovih nosilaca sažeto iznijeli) Generalna skupština Ujedinjenih naroda usvojila je Rezoluciju o općem i potpunom razoružanju. Tim dokumentom pozivaju se sve vlade svijeta »da pojačaju, bez odlaganja, svoje zajedničke i koncentrirane napore radi poduzimanja efikasnih mjera za što brže okončanje trke u naoružanju«. Poziv je proizašao iz uvjerenja Generalne skupštine »da korištenje ogromnih sredstava i energije, ljudske i materijalne — umjesto u miroljubive ekonomske i socijalne svrhe — za neproduktivnu i nekorisnu trku za naoružavanje, a osobito na nuklearnom polju, znači velik teret kako za razvijene, tako i za zemlje u razvoju«, te stanovišta »da bi se sigurnost i ekonomsko i socijalno blagostanje svih zemalja poboljšali ukoliko bi se postigao napredak u ostvarivanju cilja općeg i potpunog razoružanja«.

Citirana Rezolucija predstavlja primjer političke volje kojom se u ovom desetljeću pokušalo suprotstaviti sve vrtoglavijoj spirali naoružavanja. Objektivna kretanja naoružavanja, u našem slučaju analizirana kroz vojne troškove, međutim, ne svjedoče o uspjehu političkih inicijativa i apela na svijest rukovodećih garnitura u svijetu.

Ako inicijative za razoružanje i postignuti međunarodni aranžmani tokom ovog desetljeća nisu imali bitnijih reperkusija na okončanje utrke u naoružavanju, te ako trend naoružavanja zabilježen u sedamdesetim godinama prijete da se protegne i u budućnost, pred još jedan pokušaj — Specijalno zasjedanje Generalne skupštine UN o razoružanju — nužno se nameće pitanje identificiranja stvarnih snaga i mogućnosti suzbijanja militarizacije zaodjenute u ruho »nužnog« povećavanja vojnih izdataka zbog obrane nacionalne nezavisnosti.